

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 4. grudna (decembra) 1850.

List 49.

Kaj so zbornice za kupčijstvo, obertnijstvo in rokodelstvo? Kaj je njih namen, in kakó se imajo vstanoviti?

Kupčija, obertnija in rokodelstvo so močni stebri dobriga stanja vsake dežele. Stan kupcov, obertnikov in rokodelcov je tedaj imenitni stan, kateri zasluži, da vlada (regirenca) njih potrebe, njih vošila in svete poslušá. Zato so po nasvetu ministra kupčije presvitli cesar 18. mesca t. l. začasno postavili, po kateri se imajo v vsih deželah kupčijske in obertnijske zbornice (Handels- und Gewerbekammern) napraviti, kakoršnih poprej ni bilo.

Te zbornice, kakor že beseda pové, so zbori zastopnih mož iz kupčijskiga, obertnijskiga in rokodelskiga stanú, ktere izvolijo kupci, obertniki in rokodelci izmed sebe, da so potem zagovorniki vsih kupčijskih in obertnijskih zadev tiste dežele. Vsaka dežela ima svojo zbornico; če je pa dežela velika, jih ima po dvoje ali še več.*)

Opravila kupčijskih in obertnijskih zbornic obsegajo le same kupčijske in obertnijske reči; one so srednice, po katerih stan kupcov, obertnikov in rokodelcov svoje želje in potrebe ministru razodeva; one pa tudi prizadeve ministerstva za povzdigo kupčijstva, obertnijstva in rokodelstva podpirajo. One se tedaj obračajo na ministra v vsih rečéh in potrebah, ktere kupčijo in rokodelstvo zadevajo; one pa tudi ministru razjasnjenja in nasvete dajejo, ako se za-nje vprašajo. Vsako léto enkrat, mesca sušca, mu položijo poglavno naznanilo vsih skušinj, ki so se čez léto pripetile. Zato imajo tudi posamesni kupci, obertniki in rokodelci, kakor tudi njih skupšine, če je treba, zbornicam tiste izvedenja podajati, ki jih k izpolnjenju svojih dolžnost potrebujejo. Zbornice imajo tudi pravico razsodnijstva v prepírih kupčijskih in rokodelskih reči vselej takrat, kader postava dopustí, da se z dovolitvijo vsih vdeležnih prepírne reči po kratki poti, to je, brez dohtarjev in brez stroškov ali unkošting po razsodnikih (Schiedsrichter) razsodijo.

Vsaka kupčijska in obertnijska zbornica ima nar manj 10, in k večimu 30 udov (zbornikov) polovico tega števila pa namestnikov.**)

*) Krajnska dežela ima 1 zbornico, ki ima svoj sedež v Ljubljani; Štajarska ima 2 zbornici, ena ima svoj sedež v Gradcu, druga v Ljubnu (Leoben), Koroška 1 v Celjovcu, Primorska ima 3, eno v Terstu, drugo v Gorici, tretjo v Rovinju.

**) Ljubljanska zbornica ima iz 15 mož obstati, izmed katerih jih je 8, ki so zagovorniki kupčijskiga, 7 pa, ki so zagovorniki obertnijskiga in rokodelskiga stanú, zraven téh se pa izvoli še 8 namestnikov, namreč 4 za kupčijo, 4 pa za obertnijo in rokodelstvo. Po tem ima slednji opravičeni volivec toliko zbornikov in namestnikov voliti, kolikor jih je predpisano za njegov stan, to je, ali je kupec ali pa rokodelc. Na Krajn-

opravlja to svoje častno opravilo brez plačila. Za zbornika pa se zamore le tak izvoliti, ki je avstrijski državlján, ki vse državljanske in politične pravice popolnoma vživa, ki je narmanj 30 lét star, ki kupčijo, obertnijo ali rokodelstvo že nar manj 5 lét sam ima; scer mora zbornik svoje stanovanje v tajisti deželi, namestnik pa v tistim mestu, kjer se zbornica znajde, imeti, zato de je bolj pri rokah. Kdor je pa že kterikrat zavolj hudodelstva ali zavolj pregreška lakomnosti ali očitne nesramnosti za kriviga spoznan, alizavolj kakošniga družiga prestopka postav nar manj pol léta v ječo djan bil, tak se ne sme v zbornico ne za zbornika ne za namestnika voliti, pa tudi tisti ne, kteriga premoženje je že enkrat na kant djano bilo, in ki ni svojih upnikov poplačal. — To opravilo terpi 3 zaporedne léta; vunder tako, da že konec perviga léta (31. grudna) ena tretjina zbornikov stopi iz zbornice, in se namest njih drugi volijo, ali pa spet poprejšni poterdijo.

Kdo pa ima pravico zbornike v kupčijsko in obertnijsko zbornico voliti? Le tisti kupčevavec, štacunar, kramar, fabrikant, rudar, obertnik, rokodelc, ki ima tiste lastnosti, ktere smo ravno poprej omenili, in ki je brez tistih madežev, od katerih smo ravno tam govorili; scer pa mora tudi v tisti deželi kupčijo ali obertnijo ali rokodelstvo na svojo roko imeti (delj ali manj časa, to je pri volivcu vse eno) ali pa očitni deležnik kakšne kupčije, fabrike ali obertnije biti, in pa pridobitno štibro (Erwerbsteuer) odrajtovati, ki ni povsod enaka.*)

Davkne vradíje ali gosposke vsaciga kraja, ki véjo za davk, ki ga vsak plačuje, sestavíjo narpoprej iména tistih mož skupej, ki dostojni davk ali štibro odrajtujejo, s katero si pravico volitve pridobé, — kantonske poglavarstva po obstoječih postavah ta imenik presodijo in ga potem davkni vradí nazaj pošljejo, da ga po županih sploh naznanje da in 8 dni za pritožbe odloči. Potem gré vse to po kantonskih poglavarstvih do kronovinskiga poglavarja, kateri vse te spiske za to postavljeni komisii v pretres in prevdark izroči.

Ta volitna komisija, ki ima v mestu zbornice svoj sedež, napravi potem imenik vsih opravičenih volivcov, izdela poverivne ali pooblastivne liste za volitve, jih

skim voli po tem takim volivec kupčijskiga stanú 8 zbornikov in 4 namestnike, — obertnijskiga in rokodelskiga stanú pa 7 zbornikov in 4 namestnike. Zató ker je rudarija na Krajnském imenitna, morajo volivci obertnijskiga stanú posebno na to gledati, da nar manj 1 zbornika in 1 namestnika rudarske obertnije izvolijo. *) Za Krajnsko deželo je odločeno, da tisti pravico volenja ima, ki, če je kupčevavec v Ljubljani, vsako léto 30 gold. pridobitniga davka (Erwerbsteuer), če je pa kupčevavec ali kramar na deželi 16 gold. plačuje, — med obertniki in rokodelci pa tisti, kateri v Ljubljani 8 gold., na deželi pa 4 gold. plačujejo, — in ki niso pretečeno léto tega davka nič na dolgu ostali.

razpošlje po županih po deželi in naznani dan in uro volitve.

Dan volitve ni po vsih deželah edini, ampak kakor ga komisija določi; za Krajnsko kronovino je po deželi 19. dan tega mesca odločen, kateri dan imajo opravičeni volivci ali sami s poverivnim listam k davkini vraditi priti in ustno voliti, ali pa ji zapečateni in od sebe podpisano pismo s poverivnim listam poslati, v katerim pismu zapišejo tiste možé, ktere oni volijo; — za Ljubljansko mesto je pa dan volitve na 30. tega mesca od 9. do 12. ure odločen v hiši mestne županije.

Vsak opravičeni volivec bo dobil imenik vsih opravičenih volivcov, pooblastni list, in pa tisti listek, na kteriga ima iména tistih mož zapisati, ktere izvoli, scer bo pa ta poglavitni volitni imenik za pregled tudi očitno razporežen po deželi pri vsih c. k. davkinih vradijah in kantonskih poglavarstvih, — v mestih in terjih pa pri županijah v Ljubljani, Kočevju, Kerki, Idrii, Krajnju, Ložu, Loki, Kostanjevci, Metliki, Novim mestu, Litli, Radoljci, Kamniku, Černomlji, Višnjigori, Turjaku, Kropi, Mokronogu, Teržiču, Verhniku, Planini, Ratečah, Ribnici, Žužemberku, Senožeah, Vačah, Beli Peči, Vipavi in Cerknici. Tako je naznala volitna komisija za Krajnsko deželo.

Nadjati se je, de bojo vsi kupčevavci, štacunarji, kramarji, fabrikanti, obertniki in rokodelci se z velikim veseljem poslužili te nove imenitne pravice, po kateri si zamorejo izvoliti možé, ki se bojo potegovali za prid kupčijstva, obertnijstva in rokodelstva.

Ti možje, po vašim zaupanju izvoljeni, bojo vedili, kje vas čevlji tišé; bojo naznivali Vaše vošila in potrebe ministerstvu, in ono je obljubilo, jih poslušati in po moči pomagati. Se vé de le pravična reč bo vselej pravico dobila.

Mi pa, ki povsod za veliko potrebo in dobroto spoznamo, de se zaslišijo sveti zaupnih mož, ki jih je ljudstvo izvolilo, pozdravimo začetek kupčijskih in obertnijskih zbornic s serčnim veseljem.

Tode pravi, umni in pošteni možje se morajo izvoliti, ki poznajo vse Vaše reči natanjko, jih véjo dobro presoditi in za pravico govoriti. Te zbornice so gotovo velika dobrota, de v marsikterih kupčijskih in rokodelskih zadevah ne bo treba kakor popred drugod pravice iskati, po dolzih potih in s takimi stroški, ki so včasih več znesli, kakor je cela reč vredna bila.

Premislite tedaj dobro tiste možé, ktere boste volili! Kteri imate z mestam in po deželi več opraviti, boste že take poznali, kterim boste zaupanje dali.

Brez de bi Vam hotli tega ali uniga posiliti, Vam bomo morebiti drugo pot nektere nasvetovali; volitev Vam je pa na Vašo prosto voljo dana.

Buttlarjeva vodba

za
drevesne sadiša in presadiša.

(Konec.)

Slavni g. Buttlar dalje od nekiga železniga orodja govori, s kterim na presadiših v gojzdu luknje v zemljo napravi, drevesea noter vtakne, in z ravno tem železam zemljo na korenine pritisne; tako o kratkim času velike prostore obsadi, ker sam dobro vaje delavec v gojzdu na dan 1188 drevesc usaditi zamore. — Ker pa g. Buttlar sam obstoji, de to železo na kamnitnih tleh ne velja, in ker mi zdaj le za Kras pišemo, bomo tukej samo to opomnili: de naj se drevesca na bregih bolj globoko posadijo, kakor na ravnim, — de naj se koreninice lepo razdelijo, s perstjo obdajo in k nji v-

tla pertisnejo; — de, ako bi zemlje primanjkovalo, alj bi clo slaba bila, se bo na Krasu iz kernic ali kotlov, ker se je dosti dobí, donesti znala; — de naj se tisti kraji, kjer pozimi sneg pade in obleži, pozno o jeseni o mladi luni pred ko zmerzne obsadijo, ti drugi pa zgodej spomladi, kakor hitro se ni več mraza bati; — in de, ako se bo delo umetno razdelilo, to je, de se bojo posebni delavci za kopanje, sejanje, pokrivanje, — za presajanje in nošo drevesc in zemlje, i. t. n. postavili in če se bo vsak svojiga dela dobro navadil, bo delo dobro od rok šlo in tudi na Krasu majhne stroške prizadjalo.

V Gorici.

Jos. Koller.

Goli in pusti Kras v 3 létih v mlade seženj visoke boršte spreobniti.

Spisal A. Fleišman.

(Dalje.)

Bela breza (weisse Birke, Betula alba) zrasede v 60 létih še čez 80 čevljev visoka. To drevo je grozno velike vrednosti, vsaka stvarica se da za kaj družiga dobro porabiti, naj bo les, (oglje, pepél), korenine, veje, šibovje, perje, koža ali skorja, cvetje. Množi se po semenu.

Pravi kostanj (echter Kastanienbaum, Castanea vesca) dorasede visočino od 50 do 60 čevljev, včasih na močnosti in visočini še hrast prekosí. Les je grozno terpeč in ima veliko enakost z hrastovim, zato se pa tudi za posebne in imenitne dela rabi. Sad je, kakor je znano, dober živež; so nekteri kraji, kjer se prebivavci skor le od tega sadú preživé, iz kostanja se dela tudi olje in štirka. Posebno za revne kraje je priporočila vreden; množi se po sadu in po pogrobanju vejic v zemljo.

Borovec ali farovec (gemeine Kiefer ali Föhre, Pinus sylvestris) postane 80 do 100 čevljev visok, in 3 do 4 čevlje debel, in da težák in terpeč les, ki se za veliko reči in na mnoge viže rabi. To drevo da tudi sploh znani terpentini, in iz smole se tudi terpentinovno olje dela. Množi se to tako koristno in obrajtano drevo po semenu, ki je v steržih, in se seje mesca maliga travna ob času, ko je nekoliko mokrotno vreme, ki potem že v 6 tednih kaliti začne. Borovec nar rajši rase na kamnitim, pustim in precej suhim svetu, zato se ne more za slabe kraje zadosti priporočiti.

Mecesen (gemeiner Lerchenbaum, Larix europaea ali Pinus Larix) je nar koristniši iz verste smrečnatih dreves, in jih tudi v rasti prekosí; ker že v 16 létih 40 do 45 čevljev visok zrasede, v 50 do 70 létih pa od 60 do 80 čevljev visoko doverši. in večkrat pa še višji. To drevo je enako hrastu, je za nad- in podvodne déla, kakor za barke na morju in še za druge reči; les je neminljiv, in se tudi za silno veliko in prav imenitnih dél porabi. Množi se po semenu, seje se spomladi, in že v 4 tednih radeče kalí požene. Mecesen raste v pustih, kamnitih in skalnatih krajih po visocih in nizkih hribih, kakor tudi po ravninah, na vsakterim zemljišu prav dobro, zato pa tudi zasluži na vso moč za sejanje in pomnoženje priporočen biti.

Jelka (Edeltanne, Abies pectinata ali Pinus Abies) nar večí zrasede in nar starejši drevo postane med vsim, ki se med smrečnate drevesa štejejo, ona se najde 160 do 180 čevljev visoka in 6 do 8 čevljev debela, in njeni les ostane večkrat 300 lét zdrav in dober, ki se za silno veliko imenitnih in dobrih reči rabi. Množi in seje se po semenu.

Smreka (gemeine Fichte, Pinus picea ali Abies excelsa) zrasede tudi 160 do 180 čevljev visoka in po